

Azar Nafisi

ATSIMINIMŲ ROMANAS

Skaitant

Polity

Teherane

IŠ ANGLŲ KALBOS VERTĖ AISTIS ŽEKEVIČIUS

| LAPAS |

Skaitant
Lolita
Teherane

Azar Nafisi

ATSIMINIMŲ ROMANAS

Skaitant
Poliza
Teherane

IŠ ANGLŲ KALBOS VERTĖ AISTIS ŽEKEVIČIUS

| LAPAS |

Azar Nafisi
Skaitant Lolitą Teherane
Atsiminimų romanas

Iš anglų kalbos vertė
Aistis Žekevičius

Redaktorė
Dangė Vitkienė

Korektorės
Evelina Zenkutė, Inga Nomeikienė

Dizainerė
Aurelija Slapšytė

Maketavo
Valdas Bautrėnas

Projekto vadovė
Jonė Juchnevičiūtė

Leidyklos redaktorė
Ūla Ambrasaitė

*Projektą
finansuoja*

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Originalus leidimas
Azar Nafisi, *Reading Lolita in Tehran*.
A Memoir in Books, New York:
Penguin Random House, 2003

READING LOLITA IN TEHRAN
Copyright © 2003, Azar Nafisi
All rights reserved

Published by arrangement with
Random House, a division of
Penguin Random House LLC

© Aistis Žekevičius, vertimas į lietuvių kalbą, 2024
© Leidykla LAPAS, www.leidyklalapas.lt, 2024

Visos teisės saugomos
ISBN 978-609-8198-97-3
ISBN 978-609-8198-98-0 (el. knyga)
Tiražas 1000

Skiriu motinos Nežat Nafisi atminimui,
tėvui Ahmadui Nafisi ir savo šeimai –
Bidžanui, Negar ir Darai Naderi

Kam apsakome, kas dējosi
Žemėje, kam visur dēliojame milžiniškus
Veidrožius vildamiesi, kad jie bus pripildyti
Ir tokie liks?

Czesław Miłosz, „Analena“

AUTORĖS PASTABA

Šio pasakojimo veikėjų bruožai ir įvykių detalės buvo pakeisti daugiausia tam, kad konkretūs asmenys būtų apsaugoti ne vien nuo cenzoriaus akių, bet ir nuo žmonių, kurie tokius pasakojimus skaito siekdami išsiaiškinti, kas yra kas ir kas kam ką padarė, tarpdami dėl kitų žmonių paslapčių ir užpildydami jomis savo pačių tuštumą. Šiame pasakojime pateikiami faktai yra tikri tiek, kiek patikima geba būti atmintis, tačiau dėjau visas pastangas, kad apsaugočiau draugus ir studentus, pakrikštydama juos naujais vardais ir paslėpdama juos galbūt net nuo jų pačių, keisdama ir kaitaliodama jų gyvenimo aspektus, kad jų paslaptys būtų saugios.

TURINYS

Autorės pastaba

IX

Lolita

3

Getsbis

107

Jamesas

213

Austen

347

Epilogas

461

Padėkos žodis

465

PIRMA DALIS

Lolita

1

1995 metų rudenį pasitraukusi iš paskutinių akademinų pareigų nusprendžiau pasilepinti ir išpildyti savo svajonę. Išsirinkau septynias geriausias, stropiausias studentes ir pakviečiau jas kiekvieną ketvirtadienio rytą užėiti į mano namus padiskutuoti apie literatūrą. Jos visos buvo moterys – rengti seminarus mišriam kursui namų slaptoje būtų pernelyg rizikinga, net jei diskutuotume apie nekaltus literatūros kūrinis. Vienas atkaklus studentas, nors ir nepriimtas į mūsų susitikimus, apeliavo į savo teises. Tad jis, Nima, skaitydavo paskirtą medžiagą ir tam tikromis dienomis ateidavo pas mane aptarti visos grupelės nagrinėjamų knygų.

Norėdama kiek paerzinti savo studentes neretai primindavau joms Muriel Spark knygą „Panelės Džinos Brodi sužydėjimas“ ir klausdavau: Kuri iš jūsų galiausiai mane išduosite? Mat iš prigimties esu pesimistė ir buvau tikra, kad bent viena atsigręš prieš mane. Sykį Nasrin šelmiškai

atsakė: Pati sakėte, iš esmės kiekvienas esame savo paties išdavikas, savojo Kristaus Judas. Mana pareiškė, kad aš nesu panelė Brodi, o jos, na, jos yra tokios, kokios yra. Ji man priminė perspėjimą, kurį mėgdavau kartoti: *nieku gyvu* nemenkinkite grožinės literatūros kūrinio mėgindamos jį paversti tikro gyvenimo gyvavaizdžiu, nes grožinėje literatūroje ieškome ne tiek tikrovės, kiek atskleistos tiesos. Vis dėlto, manau, jei nepaisyčiau savo pačios patarimo ir rinkčiausi grožinės literatūros kūrinį, kuris labiausiai atliepia mūsų gyvenimą Irano Islamo Respublikoje, tai būtų ne „Panelės Džinos Brodi sužydėjimas“ ir net ne „1984“, o galbūt Nabokovo „Kvietimas bausmei“ arba, dar geriau, „Lolita“.

Praėjus porai metų nuo to laiko, kai pradėjome savo rytinius ketvirtadienio seminarus, paskutinį mano buvimo Teherane vakarą kelios draugės ir studentės atėjo atsisveikinti ir padėti susikrauti daiktų. Kai iš namų atėmėme visus jų daiktus, kai objektai pradingo, o spalvos susiliejo į aštuonis pilkus lagaminus it savo buteliuose pranykę džinai palaidūnai, kartu su studentėmis sustojome prie plikos baltos valgomojo sienos ir padarėme dvi nuotraukas.

Šios dvi nuotraukos dabar yra priešais mano akis. Pirmoje matyti septynios moterys, stovinčios prie baltos sienos. Laikydamosi šalies įstatymų jos dėvi juodus apsiaustus ir skaras, prisidengusios viską, išskyrus veidų ovalus ir plaštakas. Antroje nuotraukoje grupelė stovi taip pat, prie tos pačios sienos, tik be apdangalų. Vieną nuo kitos moteris skiria spalvų purslai. Kiekviena išsiskiria drabužių spalva ir stiliumi, plaukų atspalviu ir ilgiu. Net ir tos dvi, kurios tebedėvi skaras, nebeatrodo vienodos.

Pirma iš dešinės antroje nuotraukoje – mūsų poetė Mana, ji vilki baltus marškinėlius ir džinsus. Mana kurdavo poeziją iš to, kas didžiūmai atrodė nereikšminga. Nuotrauka neatspindi savito tamsių Manos akių nepermatomumo, liudijančio jos drovų ir uždara būdą.

Šalia Manos stovi Mahšid, jos ilgas juodas šalikas nedera su subtiliais veido bruožais ir nuolaidžia šypsena. Mahšid daug kam buvo gabi ir kartu pasižymėjo tam tikra elegancija, tad įpratome vadinti ją „miledi“.

Nasrin sakydavo, kad mes ne tik apibūdinome Mahšid, bet ir sugebėjome suteikti dar vieną reikšmę žodžiui „ledis“. Mahšid labai jautri. Ji kaip porcelianas, kartą pasakė Jasi, nesunkiai įskyla. Štai kodėl ji atrodo trapi tiems, kurie jos gerai nepažįsta, bet vargas ją įskaudinusiam. O aš, draugiškai tęsė mintį Jasi, esu kaip senas geras plastikas – kad ir ką su manimi darytum, nesulūšiu.

Jasi buvo jauniausia mūsų grupėje. Nuotraukoje ji vilki geltonai, stovi palinkusi į priekį ir leipsta juokais. Erzindamos mes ją vadindavome komike. Jasi iš prigimties buvo drovi, bet tam tikri dalykai ją jaudino ir vertė nesivaržyti. Savo balso tonu ji švelniai pašiepavo ir kvestionuodavo ne tik kitas, bet ir save pačią.

Aš apsirengusi rudai ir stoviu šalia Jasi, viena ranka apglėbusi jos pečius. Man už nugaros stovi Azin, mano aukščiausia studentė ilgais šviesiais plaukais ir rausvais marškinėliais. Ji juokiasi, kaip ir mes visos. Azin šypsena niekada neatrodydavo kaip šypsena, labiau panėšėdavo į nesulaikomo nervingo džiugesio preliudiją. Jos šypsena taip savotiškai švytėdavo net ir tuomet, kai ji pasakodavo apie paskutinius nemalonumus su savo vyru. Visada šokiruojanti ir tiesmuka Azin mėgavosi savo veiksmų ir komentarų netikėtumo verte ir dažnai susikirsdavo su Mahšid ir Mana. Praminėme ją laukine.

Kitapus manęs stovi Mitra, bene ramiausia iš mūsų. Atrodydavo, kad ji, kaip ir pastelinės jos paveikslų spalvos, tolsta ir įsilieja į blankesnę registrą. Jos grožį nuo nuspėjamumo gelbėjo pora stebuklingų duobučių skruostuose, kuriomis ji gebėjo naudotis ir naudodavosi, savo valiai palenkdamą daugybę nieko nenučiuokiančių aukų.

Sanaz, kuri, spaudžiama šeimos ir visuomenės, svyravo tarp nepriklausomybės troškimo ir poreikio sulaukti pritarimo, laikosi įsikibusi Mitros rankos. Mes visos juokiamės. O Nima, Manos vyras ir mano vienintelis tikras literatūros kritikas, – ak, jei tik jis būtų turėjęs pakankamai atkaklumo užbaigti tas nuostabias esė, kurias pradėdavo rašyti, – mūsų nematomas bendrininkas, fotografas.

Būta dar vienos – Nasrin. Nuotraukose jos nematyti – ji nesulaukė pabaigos. Tačiau mano pasakojimas būtų neužbaigtas be tų, kurios su mumis nepasiliko ar negalėjo pasilikti. Lieka jų nebūtis, tarsi ūmus skausmas, kuris, atrodo, neturi fizinio šaltinio. Toks man yra Teheranas: jo nebūtys buvo tikresnės už esatis.

Kai mintyse regiu Nasrin, ji būna šiek tiek nesufokusuota, išsiliejusi, kiek nutolusi. Išnaršiusi visas nuotraukas, kurias studentės padarė per tuos su manimi praleistus metus, supratau, kad Nasrin yra daugelyje jų, bet visada už ko nors pasislėpusi – už žmogaus ar už medžio. Vienoje jų stoviu su aštuoniomis savo studentėmis nedideliame sode priešais mūsų fakultetą – vietoje, kurioje per visus tuos metus užfiksuota daugybė atsisveikinimo akimirku. Fone matyti priedangą teikiantis gluosnis. Mes juokiamės, o viename kampe, aukščiausios studentės užnugaryje, Nasrin spokso it velniūkštis, šelmiškai įsibrovęs ten, kur nebuvo kviestas. Kitoje vos išvelgiu jos veidą mažame V formos tarpelyje už dviejų kitų merginų pečių. Šioje ji atrodo išsiblaškiusi, susiraukusi, lyg nežinotų, kad yra fotografuojama.

Kaip galėčiau apibūdinti Nasrin? Sykį pavadinau ją Češyro katinu, pasirodančiu ir vėl pranykstančiu netikėtuose mano akademinio gyvenimo posūkiuose. Tiesa ta, kad negaliu jos apibūdinti – ji buvo savo pačios apibrėžimas. Galima pasakyti tik tiek, kad Nasrin buvo Nasrin.

Beveik dvejus metus kone kiekvieną ketvirtadienio rytą, saulei šviečiant ar lietui lyjant, jos ateidavo į mano namus ir aš beveik kas kartą likdavau sukręsta reginio, kaip jos nusimeta privalomus šalius, apsiaustus ir sužydi spalvomis. Įėjusios į tą kambarį mano studentės nusimesdavo ne vien šalius ir apsiaustus. Palaiptams kiekviena, tapdama nepakartojama savimi, įgaudavo savo kontūrus ir formą. Mūsų pasaulis toje svetainėje su langu, rėminančiu mano mylimus Elburso kalnus, virto mūsų šventove, mūsų uždara visata, besišaipančia iš juodašalių baugščių veidų tikrovės, tarpstančios apačioje išsikėtojusiame mieste.

Kurso tema buvo grožinės literatūros ir tikrovės ryšys. Skaitėme klasikinę persų literatūrą, pavyzdžiui, mūsų grožinės literatūros motinos Šecherezados pasakas iš „Tūkstančio ir vienos nakties“, taip pat Vakarų literatūros klasiką – „Puikybės ir prietarus“, „Ponią Bovari“, „Deizę Miller“, „Dekano gruodį“ ir neabejotinai „Lolitą“. Rašant kiekvienos šių knygų pavadinimą su vėju įsisukę prisiminimai kitame kambaryje ir kitoje šalyje trikdė šios rudens dienos rimtį.

Čia ir dabar, tame kitame pasaulyje, tiek daug kartų iškildavusiam mūsų diskusijose, sėdžiu ir vėl įsivaizduoju save ir savo studentes, savo merginas, kaip jas įpratau vadinti, skaitančias „Lolitą“ apgaulingai saulėtame Teherano kambaryje. Tačiau, perfrazuojant Humberto „Lolitos“ poeto / nusikaltėlio, žodžius, jūs, skaitytojai, taip pat turite mus įsivaizduoti, nes mes iš tiesų neegzistuosime, jei to nepadarysite. Nepakludamas laiko ir politikos tironijai įsivaizduokite mus taip, kaip pačios kartais nedrįsdavome to padaryti: asmeniškiausiose ir slapčiausiose akimirkose, neįprasčiausiai įprastose gyvenimo situacijose, besiklausančias muzikos, įsimylėjusias, vaikštinėjančias ūksmingomis gatvėmis ar skaitančias „Lolitą“ Teherane. O tada įsivaizduokite mus dar sykį, kai visa tai konfiskuota, įstumta į pogrindį, atimta iš mūsų.

Šiandien rašydama apie Nabokovą atsimenu mūsų Nabokovo skaitymus Teherane, rengtus nepaisant visų sunkumų. Iš visų jo romanų pasirinkau tą, kurį dėščiau paskutinį, tą, kuris siejasi su šitiek prisiminimų. Būtent apie „Lolitą“ ir noriu rašyti, tačiau šiuo metu niekaip negalėčiau atsieti šio romano nuo Teherano. Tad čia pasakoju apie „Lolitą“ Teherane, apie tai, kaip „Lolita“ suteikė kitokį atspalvį Teheranui ir kaip Teheranas padėjo kitaip pažvelgti į Nabokovo romaną, paversdamas jį šia „Lolita“, mūsų „Lolita“.

2

Taip jau atsitiko, kad vieną rugsėjo pradžios ketvirtadienį pirmą kartą susibūrėme mano svetainėje. Štai jos ateina, dar kartą. Iš pradžių skambutis, pauzė ir uždaromos lauko durys. Tada išgirstu jas lipant sraigtiniais laiptais ir pro mano motinos butą. Artėdama prie paradinių durų pro šoninį langą išvystu plyšelį dangaus. Kiekviena iš merginų, vos priėjusi duris, nusiima apsiaustą ir šalį, kartais papurtydama galvą. Stabteli prieš įeidama į kambarį. Bet kambario nėra – yra tik erzinantis atminties vakuumas.

Svetainė labiau nei bet kuri kita mūsų namų vieta simbolizavo mano klajoklišką skolintą gyvenimą. Valkataujantys baldai iš skirtingų laikų ir vietų buvo suburti draugėn iš dalies dėl finansinės būtinybės, iš dalies – dėl mano pačios eklektiško skonio. Stebėtina, bet šie nesuderinami ingredientai kūrė simetriją, kurios trūko kitiems kur kas labiau apgalvotai apstatytiems buto kambariams.

Mano motina eidavo iš proto išvydusi į sieną atremtus paveikslus, vazas su gėlėmis ant grindų ir langus be užuolaidų – nesutikau jų kabinti, kol galiausiai man buvo priminta, kad čia islamiška šalis ir langai privalo būti uždengti. Nežinau, ar tu tikrai mano vaikas, bėdodavo ji. Nejau neauklėjau tavęs, kad būtum tvarkinga ir atsakinga? Jos tonas būdavo rimtas, bet ji tiek daug metų kartojo tą patį skundą, kad dabar jis buvo virtęs jau kone švelniu ritualu. Azi – toks buvo mano mažybiniis

Po 1979 m. revoliucijos Irane moterų teisės stipriai suvaržomos – už per ilgas blakstienas, per ilgą pokalbį su vyru, per garsų juoką, pasirodymą viešumoje nepridengta galva gresia bausmės, net kalėjimas. Totalitarinio režimo žvilgsnis siekia įsiskverbti ir politizuoti privačiausius gyvenimo sluoksnius.

Anglų literatūros profesorė Azar Nafisi, atkakliai gindama iranietiškos teisės į vaizduotę, suburia slaptą skaitymo grupelę ir kartu su septyniomis studentėmis kas savaitę susitinka aptarti uždraustos vakarietiškos literatūros. Skaitymo grupelė merginoms tampa rezistencijos forma ir prieglobsčiu nuo opresyvaus režimo akių ir ausų. Nagrinėjami kūriniai – Vladimiro Nabokovo *Lolita*, F. Scotta Fitzgeraldo *Didysis Getsbis*, Henry Jameso *Vašingtono aikštė* ir *Deizė Miler*, Jane Austen *Puikybė ir prietarai* – atveria paraleles tarp grožinės literatūros ir tikrovės, leidžia reflektuoti ir įžodinti savo patirtis Irano Islamo Respublikoje.

Teherano gatvėse aidint revoliucijos protestams, Irano ir Irako karo metu krentant raketoms Azar Nafisi kviečia iš literatūros kūrinių mokytis empatijos ir atidos pasaulio kompleksiskumui. Autorė įžiebiamą literatūros magiją, jos galia sujungti žmones ir atverti vaizduotę, kuri spaudos ir karo akivaizdoje išlieka vieninteliais privačiais ir nesugriaunamais individo namais.

Literatūrinis gelbėjimosi plaustas Irano fundamentalistų jūroje.

– RAŠYTOJA MARGARET ATWOOD

[Azar Nafisi] memuarai pateikia svarbių ir kompleksišų apmąstymų apie teokratijos žalą, rūpestį dėl kito ir laisvės išbandymus, taip pat jaudinančią istoriją apie malonumus ir sąmoningą susitikimą su didžia literatūra bei entuziastingu mokytoju.

– KRITIKĖ, RAŠYTOJA SUSAN SONTAG

www.leidyklalapas.lt

| LAPAS |